

SODA NOTEIKŠANA LIKUMĀ UN PRAKSĒ DETERMINATION OF PUNISHMENT IN THE LAW AND PRACTICE

Pēteris Laizāns

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, laizans.p@inbox.lv, +371 27175721

Rēzekne, Latvija

Zinātniskais vadītājs: **Dainis Mežulis**, Dr.iur., docents

Abstract. In 2016, 45639 criminal offenses were registered in Latvia, of which 2,595 were registered in Daugavpils and 491 were registered in Daugavpils district (Overview of crimes recorded in the country by administrative territory from 01.01.2016 to 31.12.2016).

From ancient times, each nation, each country has to deal with quite complex issues related to fight against crime, to choice and application of criminal punishment. The article provides an insight into the practice of imposing penalties in the Daugavpils Court, emphasizing the dynamic link between criminal offenses and application of the penalty.

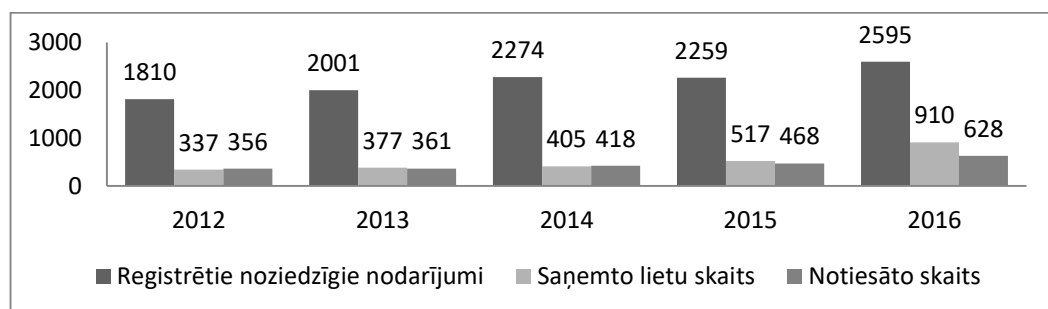
Keywords: criminal offense, punishment, determination of punishment, penal policy, court.

Ievads

Valsts kriminālsodu politikā atspoguļojas valsts reakcija uz noziedzīgiem nodarījumiem, par kuriem Krimināllikumā ir paredzēta atbildība un sods. Kriminālsodu politika ir valsts politiskā nostāja attiecībā uz noziedzību, tās samazināšanu, izvirzot uzdevumus un principus, kas saistīti ar noziedzības mazināšanu. Daugavpils pilsēta un novads ir interesants Latvijas reģions ne tikai tā specifiskā ģeogrāfiskā izvietojuma pēc, bet gan arī nacionālā sastāva dēļ, jo pārsvarā šeit dzīvo cittautieši. Bez tam Latgales reģionu raksturo arī smags ekonomiskais stāvoklis. Eiropas Padomes ekspertu vērtējumā Latgale ir visatpalikušākais reģions Eiropas valstu vidū. Tieši šie apstākļi kļuva par pamatu pētījumam. Semestra darbā sīkā tiek pētīts soda jēdziens, soda veidi un Latvijas kriminālsodu politika, bet šajā rakstā analizēta tiek analizēta Daugavpils tiesas prakse soda noteikšanā. Pētījumā izmantota statistika par laika periodu no 2012.gada līdz 2016.gadam, lai gūtu priekšstatu par soda noteikšanu Daugavpils tiesā pēc 2013.gada 1.aprīlī pieņemtiem grozījumiem Krimināllikumā.

Pētījuma mērķis ir sniegt priekšstatu par noziedzības problēmām Daugavpilī un soda noteikšanu Daugavpils tiesas praksē. Darba uzdevumi ir sniegt ieskatu tam, ka Daugavpils tiesā nepastāv vienota tiesu prakse un sodu politika.

Pielietotās metodes: aprakstošā metode - apkopot informāciju un veikt detalizētu izpēti; analītiskā metode - veikt precīzu un skaidru valodas lietojumu; datu apstrādes statistiskā metode - analizēt un sistematizēt pētījumā iegūtos rezultātus.

1.attēls. Noziedzības līmenis Daugavpilī 2012.g. -2016.g.(Tiesu informatīvā sistēma, Krimināllietu statistikas pārskati par krimināllietām pirmajā instancē)

Noziedzības līmenis Daugavpils pilsētā nemazinās, bet turpretī palielinās, līdz ar to palielinās arī valsts amatpersonu noslodze noziedzības apkarošanā. Straujš saņemto lietu skaita palielinājums 2016.gadā skaidrojams ar tiesu reformu Latgales reģionā, pie Daugavpils tiesas tika pievienota Krāslavas rajona tiesa un Preiļu rajona tiesa. Pēc tiesu apvienošanas, krimināllietas izskata tikai Daugavpils tiesa, līdz ar to būtiski palielinājās saņemto lietu skaits, kas var ietekmēt tiesas nolēmumu kvalitāti.

Noziegumu skaita pieaugums raisa pārdomas par likumpārkāpējiem piemēroto sodu efektivitāti. Noziedzīgo nodarījumu pieaugums liecina par recidīva pieaugumu. Noziedzīgo nodarījumu recidīva fakts apliecina valsts neveiksmi, reaģējot uz iepriekš izdarīto noziedzīgo nodarījumu, tas demonstrē, ka valsts pūles kriminālsoda mērķa sasniegšanai nav devušas rezultātu.

Kriminālsodu izvēle ir likumdevēja varas un kriminālās justīcijas amatpersonu prerogatīva, un tām pirmajām jāpārvar vienaldzīgā attieksme pret sodu un sodāmām personām. (Zahars, 2005., 4-20.lpp).

Tiesām sods jānosaka nevis bargāk, bet labāk. Tieši tāpēc Krimināllikumā iestrādāti vispārīgie soda noteikšanas pamatprincipi.

Krimināllikums nosaka, ka tiesa sodu piespriež tādā apmērā, kādu nosaka Krimināllikuma sevišķās daļas pants, kas paredz atbildību par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, un ievērojot Krimināllikuma vispārīgās daļas noteikumus. Pie soda noteikšanas jāņem vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturs, radītais kaitējums, vainīgā personība, atbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi. (Krimināllikums, 1998.g.)

Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 3.pants nosaka, ka nevienu nedrīkst spīdzināt vai cietsirdīgi vai pazemojoši ar viņu apieties vai sodīt. (Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, 1948.g.)

Arī Latvijas Republikas Satversmes 95.pants nosaka, ka nevienu nedrīkst pakļaut nežēlīgam vai cilvēka cieņu pazemojošam sodam. (Latvijas Republikas Satversme, 1922.g.)

Tai pat laikā nepamatoti mīkstumam jeb par daudz humānam sodam zūd tā jēga un tāds sods nesasniedz Krimināllikumā noteikto soda mērķi. Tieši tāpēc ir tiesa, kuras pienākums ir izvērtēt konkrētā izdarītā noziedzīgā nodarījuma visus apstākļus un sodu noteikt, ievērojot Krimināllikuma Vispārīgās daļas noteikumus.

Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesneši kopsapulces lēmumā, ar kuru izteiktas rekomendācijas vienveidīgai tiesību normu piemērošanai soda noteikšanā 4.punktā norādījuši, ka „soda piemērošanai jābūt individualizētai. Izvērtējot noziedzīgā nodarījuma raksturu, ņemami vērā tie konstatējošie apstākļi, kas raksturo konkrēto noziedzīgo nodarījumu un atšķir to no citiem tāda paša veida noziedzīgiem nodarījumiem. Analizējot noziedzīga nodarījuma raksturu, tiesām jāvērtē konkrētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas apstākļi, to vidū noziedzīga nodarījuma izdarīšanas veids, laiks, vieta, paņēmieni, vainīgā motivācija, personas loma noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, nodarījuma realizācijas stadija un iemesli, kas nav ļāvuši to izdarīt līdz galam, kvalificējošie apstākļi, vainīgo personu raksturojošie dati u.t.t.” (Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas kopsapulces lēmums., 2008.g.)

Turpmāk tiks aprakstīti divi Daugavpils tiesas nolēmumi, kas apstiprina faktu, ka pat vienā tiesā joprojām nav vienota sodu politika un, dažreiz spriedumos iekļauta motivācija, rada grūtības to saprast personām bez juridiskām zināšanām. Apskatīti divi nodarījumi, kas kvalificēti saskaņā ar Krimināllikuma 221.panta pirmo daļu, tikai sods vienā gadījumā vainīgajai personai ir 150 piespiedu darba stundas, bet otrajā gadījumā, kur kaitējums ir nodarīts lielāks – 100. Izlasot šos spriedumus, rodas pamatots jautājums, vai tiesnesis zina Krimināllikumā paredzētos soda noteikšanas vispārīgos principus un vai tiek ņemts vērā Augstākās tiesas izteiktās rekomendācijas vienveidīgai tiesību normu piemērošanai soda noteikšanā.

Ar Daugavpils tiesas 2016.gada 31.oktobra spriedumu Nr. K12-0515-16 G.T. atzīts par vainīgu par to, ka viņam lietošanā esošajā garāžā nelikumīgi uzglabāja tabakas izstrādājumus (cigarettes): 29 000 gab. cigarettes, bez Latvijas Republikas akcīzes marķējuma. Un savā dzīvesvietā – dzīvoklī nelikumīgi uzglabāja tabakas izstrādājumus (cigarettes): 660 gab. cigarettes, bez Latvijas Republikas akcīzes marķējuma.

Ar savām darbībām G.T. veicot nelikumīgas darbības ar akcīzes precēm radīja būtisku kaitējumu un nodarīja mantisko zaudējumu Latvijas valstij EUR 3 733,07.

Par apsūdzētā G.T. personību noskaidrots, ka noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī viņš nebija krimināli sodīts, bet vēlāk ar Krāslavas rajona tiesas 2015.gada 17.novembra

spriedumu viņš tika atzīts par vainīgu pēc Krimināllikuma 221.panta pirmās daļas un viņam noteikts sods – piespiedu darbi uz 220 stundām, sods ir izpildīts 2016.gada 19.maijā, sodamība nav dzēsta, no apsūdzētā vārdiem viņš nesastāv uzskaitē nevienā medicīniskā iestādē sakarā ar veselības vai psihes problēmām; ar vidējo tehnisko izglītību, strādā algotu darbu VAS „Latvijas Dzelzceļš”; precējies, apgādībā ir mazgadīgais bērns;

Apsūdzētais G.T. savu vainu viņam inkriminētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā atzina pilnībā, pieteica lūgumu neveikt pierādījumu pārbaudi tiesas izmeklēšanā, atzina cietušā pieteikto mantisko kaitējuma kompensāciju.

Saskaņā ar Krimināllikuma 47.panta otro daļu par apsūdzētā G.T. atbildību mīkstinošu apstākli tiesa atzina izdarītā atzišanu un vaļširdīgu nožēlošanu. Saskaņā ar Krimināllikuma 48.pantu apsūdzētā G.T. atbildību pastiprinošus apstākļus tiesa nav konstatējusi.

Nosakot sodu, tiesa konstatējusi apsūdzētā attieksmi pret izdarīto, kriminālatbildību mīkstinošo apstākli, prokurores izteikto viedokli par sodu, tiesa, Krimināllikuma 35.panta otrajā daļā noteikto soda mērķi, secina, ka apsūdzētajam piemērojams Krimināllikuma 221.panta pirmās daļas sankcijā paredzētais sods piespiedu darba veidā, jo atzīst, ka konkrētajā gadījumā minētais sods ir nepieciešams un pietiekams, lai sodītu G.T. par izdarītu noziedzīgu nodarījumu, kā arī panāktu, lai viņš pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Piespriežot piespiedu darbu, notiesātais tiks iesaistīts sabiedrībai nepieciešamos darbos bez atlīdzības. Piespiedu darbs ir sabiedrībai būtiski lietderīgāks nekā brīvības atņemšanas sods (Analogi secinājumi Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 2.oktobra spriedumā krimināllietā Nr. KA04-931-06/26). (*Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas spriedumā Nr. KA04-931-06/26*)

G.T. atzīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, kas paredzēts Krimināllikuma 221.panta pirmajā daļā un sodīts ar piespiedu darbu uz 150 (viens simts piecdesmit) stundām. (*Daugavpils tiesas spriedums Nr. K12-0515-16*)

Savukārt ar Daugavpils tiesas 2017.gada 21.februāra spriedumu Nr. K12-0427-17 O.J. atzīts par vainīgu par to, ka nelikumīgi pārvietoja tabakas izstrādājumus - cigarešu "NZ Gold Super Slim" 33600 gabalus paciņās marķētās ar Baltkrievijas Republikas akcīzes markām, bez Latvijas Republikas akcīzes markām, kas tika iepakotas divās somās. Par nelikumīgi pārvietotām cigarešu "NZ Gold Super Slim" 33600 gabaliem muitas administrācija nodokļi EUR 4275,62 apmērā netika nomaksāti.

Tiesas sēdē O.J. paskaidroja, ka vainu noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā atzīst pilnībā, izdarīto nožēlo. Lūdza neveikt pierādījumu pārbaudi lietā, atzina cietušā pieteikto mantisko kaitējuma kompensāciju.

Saskaņā ar Krimināllikuma 47.panta otro daļu, par O.J. atbildību mīkstinošo apstākli tiesnesis atzina vainas atzišanu pilnībā, nožēlu par izdarīto. Saskaņā ar Krimināllikuma 48.pant, O.J. atbildību pastiprinošos apstākļus tiesnesis nekonstatē.

O.J. atzīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, kas paredzēts Krimināllikuma 221.panta pirmajā daļā un sodīts ar piespiedu darbu uz 100 (viens simts) stundām. (*Daugavpils tiesas spriedums Nr. K12-0427-17*)

Pēc savas būtības abi iepriekš aprakstītie noziedzīgie nodarījumi ir analogiski, taču soda mērs ir atšķirīgs. Ja salīdzinām abus nolēmumus, redzams, ka abos gadījumos, valstij ir nodarīts mantiskais kaitējums, pirmajā gadījumā tas ir EUR 3 733,07, bet otrajā EUR 4 275,62. Pirmajā nolēmumā ir aprakstīta apsūdzētā personība un piemērotā soda lietderīgums, kas nav izdarīts otrā nolēmumā. Atbildību mīkstinoši un atbildību pastiprinoši apstākļi abām vainīgajām personām konstatēti analogiski.

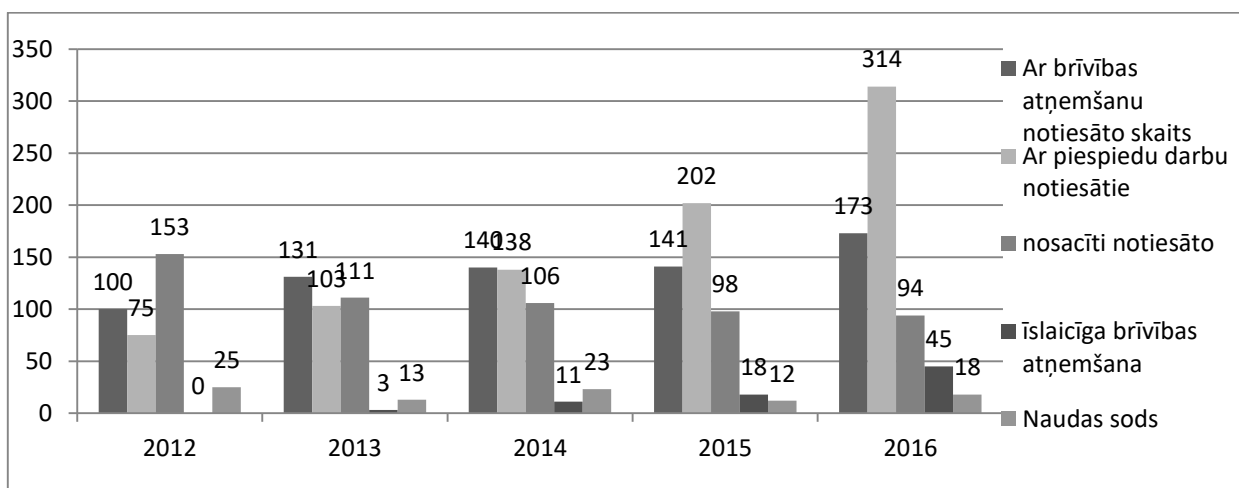
Tieši tā veidojas tā nesaprotamā tiesu prakse, kad, ja sabiedrība salīdzina šādus divus spriedumus, nevar saprast, kurā gadījumā tad spriedums ir likumīgs un taisnīgs, kurā spriedumā sods noteikts atbilstoši izdarītajam noziedzīgajam nodarījumam.

Autors piekrīt, ka abos gadījumos sods ir noteikts sabiedrības interesēs, šāds sods dod notiesātām iespēju saprast savas darbības un ar darbiem pierādīt savu vēlmi laboties. Autoraprāt spriedumos būtu nepieciešams pievērst lielāku uzmanību piespriedē soda motīviem, līdzīgi kā pirmajā gadījumā, jo otrajā gadījumā motīvos nav norādīts, no kā ir vadījies tiesnesis

piespriežot sodu, būtu nepieciešams līdzīgi kā pirmajā gadījumā, spriedumā ietvert apsūdzētā personību raksturojošos datus, kas dotu personām iespēju saprast tiesneša vadītus motīvus piespriežot sodu.

Pēdējos gados arvien vairāk pasaulē valda uzskats par sodu liberalizāciju, humanizāciju un kuru būtība galvenokārt izpaužas pēc iespējas izvairīties no tādu soda veidu noteikšanas likumos, kas saistīti ar brīvības atņemšanu personai. Arī pasaulē pazīstamais norvēģu kriminologs N.Krsti norādījis, ka aizraušanās ar bargiem sodiem var nopietni kaitēt demokrātijai un sabiedrībai. (*Christie, 1992.g., 104.lpp.*) Taču daļā sabiedrības vērojama valsts represijas – kriminālsoda pastiprināšanas tendence, kur joprojām valda uzskats, ka sodiem jābūt bargiem, brīvības atņemšanas sodam jābūt arvien ilgākam. (*Reigas, 2003.g.*)

2013.gada 1.aprīlī spēkā stājās apjomīgie grozījumi Krimināllikumā, kas arī bija vērsti uz sodu liberalizāciju.

2.attēls. Pamatsodi Daugavpils tiesā 2012.g. - 2016.g (Tiesu informatīvā sistēma, Krimināllietu statistikas pārskati, notiesāto personu skaits un piespriestais sods, npublicēts)

No statistikas datiem redzams, ka sodu politika Daugavpils tiesā mainās, palielinoties tādu soda veidu piemērošanai, kas nav saistīti ar brīvības atņemšanu, ar to pašu dodot notiesātām personām iespēju sodu izciest sabiedrībā. Nevar nepieņemt profesors, Dr.iur. V.Zahara teikto, ka kriminālās represijas līmeņa samazināšana, un citas pasaulē atzītas un izplatītas konfliktu risināšanas formas, Latvijā kļuva par spilgtu realitāti. (*Zahars, 2011., 36.lpp.*)

Secinājumi un priekšlikumi

Secinājumi: Sodu politika Daugavpils tiesā mainās, palielinoties tādu soda veidu piemērošanai, kas nav saistīti ar brīvības atņemšanu, ar to pašu dodot notiesātām personām iespēju sodu izciest sabiedrībā.

Daugavpils tiesā nepastāv vienota prakse un sodu politika. Liels saņemto lietu daudzums tiesā un vienotās prakses neesamība ir par pamatu tam, ka tiesas nolēmumi nevienmēr ir pietiekoši motivēti, kas rada nesaprotamu tiesu praksi.

Priekšlikumi: sakarā ar to, ka spriedums tiek pasludināts Latvijas tautas vārdā, būtu nepieciešams lielāku uzmanību pievērst spriedumu motīvu daļai, panākot vienotu praksi. Spriedumu motīvos būtu nepieciešams atspoguļot apsūdzētā personas datus, kas ļaus sabiedrībai izlasīt spriedumu, gūt priekšstatu par tiesneša vadītiem motīviem piespriežot sodu.

Izmantotā literatūra un avoti

Normatīvie akti:

1. *Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija* [tiešsaite]. EP 04.11.1950. [atsauce 05.05.2017]. Pieejas veids <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649>

2. *Krimināllikums* [tiešsaiste]. LR 17.06.1998 likums ar groz. līdz 12.01.2017. [atsauce 05.05.2017.]. Pieejas veids: <http://likumi.lv/doc.php?id=214590>
3. *Latvijas Republikas Satversme* [tiešsaite]. LR 15.02.1922. likums ar groz. līdz 14.06.2016. [atsauce 05.05.2017.]. Pieejas veids: <https://likumi.lv/doc.php?id=57980>

Grāmatas:

1. Zahars V. *Latvijas kriminālpolitika: retrospekcija un nākotnes vīzija*. Monogrāfija. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2011. – 36.lpp
2. Zahars V. *Notiesātie – tauta tautā. Kriminālsodu izpildes problēmas*. Zvaigzne ABC - 4., 20.lpp.
3. Christie N. *Limits to Pain*. Oslo, Universitetsforlaget, 2.edition, 1992, -pp.104

Autoru publikācijas:

1. Reigase A. *Par sodiem Krimināllikumā, pašlaik un nākotnē*.//Jurista vārds. 10.06.2003, Nr.22(280)

Tiesu prakse:

1. Daugavpils tiesas spriedums Nr. K12-0515-16;
2. Daugavpils tiesas spriedums Nr. K12-0427-17.
3. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas spriedumā Nr. KA04-931-06/26

Internet tīklā publiskotie materiāli:

1. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas kopsapulces lēmums 2008.gada 1.jūlijs [tiešsaiste]. LR Augstākā tiesa 2008. 2 lpp. [atsauce 05.05.2017.]. Pieejas veids: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesnesu-kopsapulcu-lemumi/kriminallietu-departaments-un-palata/>
2. Pārskats par valstī reģistrētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem iedalījumā pēc administratīvās teritorijas no 01.01.2016. līdz 31.12.2016.[tiešsaiste] Iekšlietu ministrijas informācijas centrs [atsauce 05.05.2017.]. Pieejas veids: <http://www.ic.iem.gov.lv/node/109>
3. Krimināllietu statistikas pārskati par krimināllietām pirmajā instancē. [tiešsaite]. Tiesu informatīvā sistēma 2012.-2016. [atsauce 05.05.2017.]. Pieejas veids: https://tis.ta.gov.lv/tisreal?Form=TIS_STAT_O&topmenuid=0&id=97

Nepublicētie avoti:

1. Tiesu informatīvā sistēma. Krimināllietu statistikas pārskati 2012.-2016.g, par notiesāto personu skaitu un piespriesto sodu.

Summary

The criminality rate in Daugavpils does not reduce presently, but on the contrary – increases, thereby the amount of work of public officials in combating crime also increases.

The rise of the number of offences causes thoughts about efficiency of penalties applied to law offenders. The increase of offences demonstrates the growing up of recurrence. The fact of recurrence of offenses confirms the failure of the State in response to a previously committed criminal offense; it also demonstrates that efforts of the State to achieve the aim of criminal penalty did not attain the result.

In recent years, an opinion about liberalization and humanization of the punishment expands around the world, the nature of which expresses mainly as a trend to avoid as much as possible establishing of such punishment types in the laws, which are related to the person's deprivation of liberty.

The penal policy of Daugavpils Court is changing, and the application of such punishment types that are not relevant to the deprivation of liberty is growing up, giving in that way the opportunity to convicted persons to serve their sentences in society. Because of increase of the criminality rate, the number of cases received at Daugavpils Court also increases. Such tendency affects the quality of motive part of judgments resulting in unintelligible case-law practice, as well as causing public misunderstanding about lawfulness and justice of judgment.